

Μεταξὺ τῶν πολλῶν νέων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα φέρει εἰς φῶς ἡ σ. δέον ἰδιαίτερος νὰ σημειώσωμεν τὸ περιεργον κείμενον τοῦ Ἁγίου Ναρσῆ τοῦ Χαρίεντος, Καθολικοῦ τῆς Ἀρμενίας ἀπὸ τοῦ 1166 μέχρι τοῦ 1173, ὅπου οὗτος ἐρμηνεύει συμβολικῶς τοὺς δέκα κανόνας ἀντιστοιχίας τῶν Ἐθαγγελίων καὶ τὴν διακόσμησιν αὐτῶν (σ. 58 κ.ξξ.). Μολονότι ἡ σ. φαίνεται καταλήγουσα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ναρσῆς ἐχρησιμοποίησε διεσπαρμένας ἀρχαιοτέρας συμβολικὰς ἐρμηνείας τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, ἀλλ' ὅτι τὸ σύνολον ἀπετέλεσεν ὁ ἴδιος, θὰ ἔπρεπεν ἴσως νὰ ἐξετασθῆ ὑπὸ τῶν περὶ τὴν Βυζαντινὴν φιλολογίαν σχολουμένων μήπως ἀνάλογον ἔργον ὑπάρχει καὶ Ἑλληνιστί.

Ὡρισμένα τέλος ὑποθέσεις τῆς σ. ἔχουσι γενικωτέραν σημασίαν. Ἡ συμβολὴ ἐπὶ παραδείγματι τῶν Ἀρμενίων εἰς τὸ ἰσχυρῶς ἀνατολιζον ρεῦμα τὸ παρατηρούμενον εἰς τὴν Βυζαντινὴν γλυπτικὴν καὶ ζωγραφικὴν κατὰ τοὺς εὐθὺς μετὰ τὴν Εἰκονομαχίαν χρόνους καὶ ἡ δι' αὐτῶν, πολυπληθῶν τότε ἐν Κωνσταντινῶν, εἴσοδος τῶν παλαιῶν Ἰρανικῶν στοιχείων εἰς τὴν Βυζαντινὴν διακοσμητικὴν εἶναι ἀξία πολλῆς προσοχῆς. Διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, πρὸς ἣν διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀντιστοιχοῦσιν αἱ ὑπὸ τοῦ Millet καὶ τοῦ Strzygowski διατυπωθεῖσαι, θὰ ἠδύνατο, ἴσως, νὰ ἐξηγηθῆ εὐκολώτερον ἡ παρουσία τῶν Ἀνατολικῶν στοιχείων εἰς τὴν Βυζαντινὴν τέχνην, περὶ ὧν πλείσται μέχρι τοῦδε ἔχουσι προταθῆ ἐξηγήσεις.

A. ΕΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

Dr. Otto Treitinger: Die oströmische Kaiser—und Reichsidee nach ihrer Gestaltung in höfischen Zeremoniell. Jena 1938 S. 246.

Ἡ ἐργασία αὕτη, ἥτις ὑπεβλήθη τὸ πρῶτον εἰς τὸν διαγωνισμόν τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Μονάχου τὸ 1936 καὶ ἐβραβεύθη καὶ κατόπιν ὡς αἰνέσιμος διατριβὴ εἰς τὴν ἰδίαν Σχολήν, σκοπεῖ νὰ δείξῃ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν, τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν πίστιν, ἥτις ἐπεκρατεῖ διὰ τὸν βασιλέα καὶ τὸ Κράτος εἰς τὴν βυζαντινὴν κοινωνίαν, ὡς καὶ τὴν σημασίαν τούτων διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Κράτους αὐτοῦ.

Τὸ θέμα δὲν ἦτο καὶ τόσον εὐκόλον, ὅσον θὰ ἐνόμιζε τις, ὅχι μόνον διὰ τὴν ἔλλειψιν πηγῶν καὶ ἀρκετῶν ἐπὶ μέρους προεργασιῶν, ἀλλὰ καὶ διότι πολλαὶ παρεξηγήσεις καὶ συκοφανταίαι, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπη, ἠκούσθησαν κατὰ περιόδους εἰς βάρος ἰδίως τῶν τελετῶν καὶ τῆς πολυτελείας τῆς αὐτῆς τοῦ Βυζαντίου. Τὰς δυσκολίας ταύτας ὑπερέβη ὁ συγγρα-

φεύς διὰ τῆς φιλοπονίας, τῆς ὀξείας παρατηρητικότητός του, τῆς ἀγάπης καὶ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὸ θέμα του καὶ τῆς πολυτίμου συνδρομῆς τοῦ διαπρεποῦς καθηγητοῦ κ. F. Dölgel.

Οὕτως ὁ συγγραφεύς, ἀφ' οὗ ἔθεσεν ὡς βάσιν τῆς μελέτης του τὸ βιβλίον τοῦ Κων/νου Πορφυρογεννήτου «Περὶ τῆς βασιλείου τάξεως», τὸ ὁποῖον εἶναι ἐν «μυστικῶς καὶ συμβολικῶς», εἰκονίζον βιβλίον (σ. 1), καὶ συνέλεξεν, ἠρμήνευσε καὶ κατέταξεν περὶ αὐτὸ πᾶσαν ἄλλην σχετικὴν πληροφορίαν, ὡς καὶ πᾶσαν τὴν βιβλιογραφίαν, κατῳρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ πλήρως σύνολον καὶ νὰ καταστήσῃ σαφῆ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὸ Βυζάντιον ἀντίληψιν διὰ τὸ Κράτος καὶ τὸν βασιλέα.

Τὸ βιβλίον διαιρεῖται, πλὴν τῆς εἰσαγωγῆς, εἰς δύο μέρη, ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑποδιαιρεῖται εἰς κεφάλαια. Τὸ πρῶτον μέρος (σ. 7—43) περιέχει τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως καὶ ἐξετάζει τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἰδέας ταύτης, ὡς καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τρόπου τῆς ἀναγορεύσεως καὶ στέψεως τῶν βασιλέων, ὡς καὶ τοὺς συντελεστὰς τούτων, ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρᾶς. Ἡ ἀρχὴ ὅλων ἀνάγεται εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος καὶ παλαιότερον. Ὅπως καὶ εἰς τὴν Ρώμην, οὕτω καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον ὁ στρατὸς εἶχε πάντοτε βασικὴν σημασίαν δι' ὅλα (σ. 7, 16, 20 κ.ά.).

Ἐκθέτει κατόπιν τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ βασιλέως, ὀρθοδοξίαν καὶ δικαιοσύνην (σ. 9), ὡς καὶ τὸν θεσμὸν τοῦ συμβασιλέως, ὅστις δὲν ἦτο συγκυρίαρχος ἀλλὰ μαθητεύμενος βασιλεὺς (σ. 19). Πολὺ ὀρθῶς ἐκθέτει κατόπιν τὴν συμμετοχὴν τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν στέψιν, ἣτις δὲν ἦτο νόμω ἀπαραίτητος (σ. 27 συν.).

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἐκθέτει τὰ μέσα, ἅτινα συνέεινον εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ βασιλέως (σ. 32, 49 συν.) ὡς αἱ τελεταί, τὸ ὑψηλότερον τοῦ θρόνου κλπ. καὶ δεικνύει τὴν στενὴν σχέσιν ὅλων μὲ τὴν θρησκείαν (σ. 44, 49, 55 συν.). Ὅλα συνέτεινον εἰς τὴν μυστηριώδη ἐξύψωσιν τῆς ἀξίας τοῦ Κράτους καὶ τοῦ βασιλέως (σ. 76) καὶ εἰς οὐδεμίαν ἐκδήλωσιν ἠδύνατο ἄλλος τις νὰ ὑπερβῇ τὸν βασιλέα (σ. 62). Αὐτὸς εἶναι ὁ praesens deus (σ. 85), ὁ ἥλιος ὁ φωτίζων τὴν οἰκουμένην (σ. 112), ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς (σ. 124) καὶ ὅλα ὅσα συνδέονται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως ἐνθυμίζουσιν κατὰ ἐκκλησιαστικὸν καὶ θρησκευτικόν. Ἡ πλῆσις λ. γ. τῶν ποδῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ ἐνθυμίζει τὸν Χριστὸν καὶ δεικνύει ὅτι ὁ βασιλεὺς θὰ κυβερνήσῃ δικαίως καὶ μὲ ἰσότητα, ὡς ὁ Χριστὸς (σ. 126). Σκοπὸς τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Κράτους εἶναι ἡ ἴδρσις ἑνὸς παγκοσμίου Κράτους καὶ μιᾶς Ἐκκλησίας (σ. 130), ὅπως τοῦτο ἐπεδίωξαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐτελείωσεν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θέλουσιν οἱ κατόπιν βασιλεῖς νὰ κατάγωνται καὶ πρέπει νὰ συνεχίσωσι τὸ ἔργον του (σ. 133), τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Οὕτω πάντα συντείνουσιν εἰς ἓνα σκοπὸν καὶ εὐρίσκονται εἰς στενὴν

σχέσιν μὲ τὸν Θεὸν καὶ τὸ Κράτος εἶναι ἐν *corpus politicum mysticum*, τὸ ὁποῖον δυσκόλως χωρίζεται ἀπὸ τὸ *corpus Christi mysticum* (σ. 159—160). Διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ βασιλέως συντέτινον ὅλα, τίτλοι (186 συν.), ὑποδοχὴ ξένων (σ. 197), τὰ δῶρα τοῦ βασιλέως πρὸς ἄλλους καὶ ἡ λῆψις δώρων (σ. 202), τὰ ἐνδύματα (204) κλπ. Ὡς ἀνώτερος ὅμως ὄλων ὁ βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ ἔχη καὶ ὅλας τὰς ἀρετὰς εἰς τὴν τελειότητα. Ἐπρεπε νὰ εἶναι «εὐεργέτης» (σ. 215, 229), εὐσεβής (σ. 145, 229), φιλόανθρωπος (σ. 229), δίκαιος (σ. 231) καὶ πρὸ παντὸς ἱκανὸς στρατηγὸς ἵνα διασώξῃ τὸ Κράτος καὶ τὴν θρησκείαν (σ. 168, 174), δι' ὃ καὶ δὲν ἔχομεν παράδειγμα ἀναγορευσεως ἐλαττοματικῶν σωματικῶν βασιλέως. Εἰς τὸν τοιοῦτον βασιλέα ἔπρεπε νὰ ὑπακούουσιν ὅλοι (σ. 231), διότι αὐτὸς εἶναι τὸ κέντρον ὄλων. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀνάτατος ὄλων, ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ἀντιπρόσωπός του ἐπὶ τῆς Γῆς. Πάντα συντέτινον εἰς τὸ νὰ καταδειχθῇ ἡ ἀνωτερότης τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Κράτους (σ. 32, 49) ἀπέναντι ὄλων καὶ ἀνθρώπων καὶ Κρατῶν. Ὅλα συντέτινον νὰ δειχθῇ ἡ ἐνότης καὶ ἡ μοναδικότης. Ὁ κόσμος εἶναι μία πυραμὶς καὶ κορυφὴ της εἶναι ὁ βασιλεὺς, καὶ αὐτὸ εἶναι μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας ἰδέας, αἵτινες ἐγεννήθησαν εἰς τὸν κόσμον. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου εἶναι ὁ βασιλεὺς τῆς «Οἰκουμένης». Διὰ νὰ τονίσωσι τοῦτο οἱ Βυζαντινοί, εἶναι φυσικὸν ὅτι μετεχειρίσθησαν πᾶν εἶδος τελετῆς καὶ πολυτελείας, διότι μεγάλη δύναμις καὶ κῦρος πρέπει νὰ ἐκδηλῶνται μὲ μεγάλην πολυτέλειαν καὶ πομπήν (σ. 62). Διὰ τὴν ἐξύμνησιν τοῦ Θεοῦ, τοῦ Κράτους καὶ τοῦ βασιλέως ἐγίνοντο ὅλα αὐτὰ καὶ δι' αὐτὸ κάθε πρᾶξις εἶναι ἔκφρασις εὐσεβείας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὑποταγῆς εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Κράτους, τὸν βασιλέα (σ. 153—154). Οὕτως, ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἔννοιαν ἐξεταζόμενα αἱ τελεταὶ καὶ πομπαὶ τοῦ Βυζαντίου, παύουσι πλέον νὰ εἶναι μέσα διασκεδάσεως καὶ δημαγωγίας τοῦ ὄχλου καὶ «βυζαντινισμός», ὡς ὑπὸ τινων ἐλέγχθη — οἵτινες τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Δύσεως ἐθεώρησαν ὡς βυζαντινὴν κατωτερότητα — καὶ γίνονται ἔκφρασις συμβολικῆ βαθυτέρου νοήματος καὶ ἔκφρασις ὑπερατομικῆ. Ὅπισθεν ὄλων αὐτῶν κρύπτεται ἡ βασικὴ πολιτικὴ ἰδέα τοῦ Βυζαντίου (σ. 3), δηλ. ὅτι τόσον ὁ βασιλεὺς ὅσον καὶ τὸ Κράτος εἶναι οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνώτεροι ὄλων καὶ ἡ ἀποστολὴ των εἶναι εὐρυτάτη, δι' ὄλον τὸν κόσμον. Κέντρον ὄλων εἶναι ἡ μυστηριώδης ἀνύψωσις τῆς ἀξίας τοῦ Κράτους καὶ τοῦ βασιλέως (σ. 76, 223) καὶ ἡ σύνδεσις ὄλων μὲ τὴν θρησκείαν. Εἰς τὴν αὐτὴν ὅλα ἦσαν αὐστηρῶς καθωρισμένα, καὶ ἔπρεπε νὰ τηρῶνται αὐστηρῶς καὶ πᾶσα ἀλλαγὴ τῶν τύπων αὐτῶν ἦτο ἀποτέλεσμα βαθυτέρας τινὸς ἀλλαγῆς τῆς βυζαντινῆς νοοτροπίας (σ. 16).

Ὁ πολιτικὸς καὶ θρησκευτικὸς τόνος τῶν τελετῶν καὶ πομπῶν ὅπως καὶ ὁ σκοπὸς των, ὃν εἶδομεν, ἔχουσιν ὡς αὐτονόητον ἀποτέλεσμα ὅτι ὁ

βασιλεὺς κυβερνᾷ τὸ Κράτος κατ' ἐντολήν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν συμφωνίᾳ μετ' αὐτοῦ, εἶναι ὁ θεοπροσβλητος. Ὡς τοιοῦτος κέκτηται πάντα τὰ δυνατὰ προτερήματα εἰς ἰδεώδη τελειότητα (σ. 215), καὶ ἂν ποτὲ ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου κακὸς βασιλεὺς, πάλιν ὁ Θεὸς τὸν ἔστειλε, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν λαὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας του [I. Νικίου (Zotenberg) 452 κ. ἄ. Regel, *Fontes rerum byzantin.* 61, ₁₁; Brinkmann, Ἀλέξ. Λυκοπολίτην, XVIII 96; Ἑλλην. Πατρολ. 155, 352 § 154; Albertoni, *Diritto byzantino* 100].

Τοιαῦτα ἀντιλήψεις διὰ τὸν βασιλέα ἔχουσιν ὡς φυσικὸν ἀποτελεστικὴν καὶ τὴν ἰδέαν ὅτι «ὁ βασιλεὺς οὔτε νόμοις οὔτε κανόσιν ὑπόκειται, ἀλλὰ νόμος ἐστὶ» (σ. 215), καὶ ἐπομένως ὅλοι καὶ πάντοτε ὄφειλον ἀπόλυτον ὑποταγὴν εἰς τὴν θέλησίν του. Τοιαύτη ἀντίληψις διὰ τὸν βασιλέα ἀναφέρεται εἰς πλῆθος κειμένων [π. χ. Regel, *Fontes rerum byzant.* 61, ₁₁ συν. Ἑλλην. Πατρολ. 107, XLI A-B; Βυζαντ. Χρονικὰ 2 (1895) 391; Παπαδοπ. Κεραμ. Ἀνάλεκτα Δ' 109, ₂₃ συν. κ.ἄ.] Οὕτως εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθῇ ἡ ἀντίληψις ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο πραγματικῶς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ εἰς οὐδὲνα ὑπέκειτο περιορισμὸν ἢ θέλησίν του, ὅπερ δὲν εἶναι ἀληθές. Ναι μὲν ἡ ἐπίσημος νομοθεσία καὶ αἱ ἐπίσημοι προσφωνήσεις θέλουσι τοιοῦτον τὸν βασιλέα, πέραν ὅμως αὐτῶν ὑπῆρχε καὶ ἡ «κοινὴ γνώμη», ἡ ὁποία οὐδέποτε παρητήθη τοῦ δικαιώματος νὰ ἀμύνεται κατὰ τῶν ἀδίκων πράξεων τοῦ βασιλέως, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦτο ἦτο τὸ «φύσει δίκαιον». Διότι διὰ τὴν κοινὴν γνώμην, συμφώνως μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ὁ βασιλεὺς ὄφειλε νὰ εἶναι προστάτης τῶν ἀδυνάτων καὶ ἀδικουμένων, διὰ τοῦτο καὶ ἡ κυριωτέρα του ἀρετὴ ἦτο ἡ δικαιοσύνη. Ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς πρὸ τῆς ἀνόδου του εἰς τὸν θρόνον ἀνελάμβανεν ἠθικὰς ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τοῦ λαοῦ καὶ συμφώνως μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ καὶ ὁ λαὸς εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ ἐκπληρώσῃ ταύτας ὁ βασιλεὺς. Οὕτως ἔκτος τοῦ ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι ὀρθόδοξος, καὶ μάλιστα ἐνίοτε ὠρίσθη ὅτι θὰ διαφυλάξῃ τὴν ὀρθοδοξίαν (Treit. 6, 30, 47; ἴδ. περαιτ. Θεοφάνη, de Boor, 289, ₁₅; Ἑλλην. Πατρολ. 155, 358) ἔπρεπε νὰ ἔχῃ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς εἰς τὴν τελειότητα, ὡς εἶδομεν. Τὸ ἀπαραίτητον τῶν προσόντων τούτων τοῦ βασιλέως ἐπαναλαμβάνεται εἰς πολλὰ κείμενα (Treit. *passim*; ἴδ. περαιτ. Λυδόν, de admin. 123, ₁₂; Heikel, Βίον Ταρασίου 17,5; Sternbach Anal. Photiana 1, 3, 4, 6, 9; Ἑλλην. Πατρολ. 06, 1164 § 1; 107, XXXVI; Στρατηγ. Κεκαυμ. 99, ₃₂; Boissonade, Ἀνέκδοτα IV, 309, 310; Παχυμ. 188, ₁₇; Ἀκομ. I. 211, ₂₃ κ. ἄ.) ὥστε ὁ λαὸς εἶχε σαφῆ ἰδέαν ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ βασιλεὺς. Ἀκριβῶς ὅμως αὐτὸ συνεπήγετο καὶ ἐν εἶδος περιορισμοῦ τῆς θελήσεως τοῦ βασιλέως, ὅστις περιορισμὸς προήρχετο ὄχι ἀπὸ τὸ «νόμω» δίκαιον, διότι αὐτὸ ὠρίζε τὸν βασιλέα ἀνώτατον καὶ ἀπροσβλητον (Treit. σ. 113, 231; ἴδ. περ.

Βασιλικά, 60, 51, λδ' ; Σύν. Βασιλικῶν Σ, 2, 6 ; Ἐπαναγ. Ηὔξημ. 52, 98 κ. ἄ.), ἀλλὰ ἀπὸ τὸ « φύσει » δίκαιον, ὅπερ ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ τὸ ὅποῖον ἠθέλεε τὸν βασιλέα δίκαιον κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, τοῦ « φύσει » δικαίου. Ἔχομεν δηλ. ἐνίοτε ἀντίθεσιν ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ὅπερ ἐδίδετο εἰς τὸν ὄρον « δίκαιον » ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῆς νομοθεσίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

Καὶ ὁ λαὸς οὐδέποτε ἀφῆκεν εὐκαιρίαν ἵνα ἐκφράσῃ τὴν γνώμην καὶ θέλησίν του. Καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τελετὰς τῆς στέψεως, ἐν ᾧ διὰ τῶν προσφωνήσεών του θέλει τὸν βασιλέα θεοπροβλήτον καὶ θεόστεπτον καὶ ἰσαπόστολον (Treitinger 34, 38, 172, 232 κ. ἄ.), διὰ τῶν ἰδίων προσφωνήσεων ἐκφράζει καὶ τοὺς πόθους καὶ θελήσεις του περὶ τοῦ ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ βασιλεὺς ἀπέναντι τοῦ λαοῦ (σ. 71 συν.). Ἡ προσφωνήσις π. χ. τοῦ « εὐσεβοῦς » βασιλέως ἦτο καὶ ἐν εἶδος ἀπαιτήσεως τοῦ λαοῦ καὶ ἀναλήψεως ἐκ μέρους του βασιλέως ὑποχρεώσεων ἀπέναντι τοῦ λαοῦ (σ. 145 σημ. 6), τὸν ὅποῖον ἐὰν ἠδίκηει θὰ ἠμάρτανε πρὸ τοῦ Θεοῦ, διότι θὰ ἠδίκηει τὰ δημιουργήματά του (Γ. Νικίου 452).

Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τοῦ βασιλέως, ἰδίως διὰ τὴν δικαιοσύνην (σ. 231) τὴν ὁποίαν ὑπόσχεται ὁ βασιλεὺς (σ. 9, 11, 12, 45, 74). Εἰς πλῆθος κειμένων συνιστᾶται εἰς τὸν βασιλέα νὰ εἶναι πρᾶγματι δίκαιος — καὶ ἐννοοῦσι τὸ « φύσει » χριστιανικὸν δίκαιον — διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει δὲν θὰ εἶναι βασιλεὺς, ἀλλὰ τύραννος (Ἑλλην. Πατρολ. 31, 389 B ; 107, XXXVII B ; 147, 212, 213 C ; Σάθας Μεσαιων. Βιβλιοθ. 4, 362, 6 συν. ; Νικ. Χων. 365, 5 συν. ; Regel, Font. rerum byzantin. 300, 14 συν. ; Ἀκομ. I, 164, 19 κ. ἄ.) καὶ ὡς τύραννος δὲν δύναται νὰ βασιλεύσῃ. (Ἑλλην. Πατρολ. 31, 389, B ; Vernadsky, Βυζαντινὰ καὶ Νέα Ἑλλην. Χρονικά 6 (1926—1928) 121, 122 ; Ἑλλην. Πατρολ. 147, 212, 213 ; 107, XXXVII B ; Σάθας, Μεσ. Μεσ. Βιβλιοθ. 4, 362 ; Ἀκομινᾶτος I (20,9₁₆ ; Acta et diploma, 3, 3, 7, 5, 24 ; 26, 94, 27, 6 κ. ἄ.). Οὕτω καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ λαὸς εἶχον σαφῆ συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων των καὶ οἱ βασιλεῖς ὄφειλον εἰς τὰς πράξεις των νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν των τὴν κοινὴν γνώμην (Treit. 72). Οὕτως, ἔχομεν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, δύο δίκαια τὸ « φύσει » καὶ τὸ « νόμῳ » δίκαιον, καὶ ὁ βασιλεὺς ἦτο τρόπον τινὰ ὁ διαιτητὴς μεταξὺ τῶν ἀπαιτήσεων καὶ πολλὰκις ἀντιθέσεων μεταξὺ τῶν δύο δικαίων καὶ ὄφειλε νὰ κρατῇ τὴν ἰσορροπίαν, διότι οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο ἦτο ἢ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀπολύτως. Καὶ ὡς τοιοῦτον ἀνώτερον καὶ ἀπρόσβλητον διαιτητὴν ἐθεώρουν οἱ βυζαντινοὶ τὸν βασιλέα των καὶ διὰ τοῦτο προσεπάθουν συνειδητῶς μὲ ὅλα τὰ μέσα νὰ τὸν ἐξυψώσωσιν ὑπεράνω τῶν κοινῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ τὸν κάμωσιν ἰσαπόστολον. Εἰς ὅλα ἐστηρίχθησαν ἐπὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς συνειδήσεως ὅτι εἶναι συνεχισταὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ τοῦ

ἔργου τοῦ Μ. Κωνσταγτίνου, εἰς τὸν ὁποῖον πολλοὶ ἀνάγουσι τὴν καταγωγὴν των (Treit. 133, 163. ἴδ. περαιτ. Θεοφ. Κοντιν. 212, Κεδρ. 2, 184, ₁₄; Ἄτταλ. 213, ₁₅; 217; 236) καὶ ἡ Κων/λις εἶναι ἡ Νέα Ρώμη, ἥτοι τὸ κέντρον τοῦ κόσμου καὶ ὁ βασιλεὺς των ὁ βασιλεὺς τῆς οἰκουμένης.

Διὰ τῶν ὀλίγων, ἅτινα ἀνέφερον ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Treitinger, τὸ ὁποῖον διακρίνει μεγίστη ἀκρίβεια, μεθοδικότης καὶ σαφήνεια καὶ τῶν ὀλίγων ἅτινα προσέθεσα, δὲν ἠθέλησα οὔτε λεπτομερῆ ἀνάλυσιν νὰ κάμω τῶν ὄσων λέγει, οὔτε νὰ τὸν διορθώσω, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ δείξω τὴν σημασίαν τοῦ βιβλίου, ἰδίως διὰ τοὺς Ἑλληνας καὶ διὰ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τῷ εἴμεθα εὐγνώμονες, τόσον διὰ τὴν ὀρθὴν καὶ δικαίαν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ὕλικου, ὅσον καὶ διὰ τὸ ὕλικόν τὸ ὁποῖον συνέλεξε καὶ ὅπερ εἶναι πολύτιμον διὰ πλῆθος ἐπὶ μέρους ζητήματα.

Ἐν τέλει θὰ ἦτο παράλειψις, ἂν δὲν ἀνέφερον ἀκόμη ὅτι τὸ βιβλίον ἔχει εἰς τὸ τέλος ἀρκούντως πλῆρες εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ ὄρων, ὡς καὶ ὅτι εἶναι γεγραμμένον μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ πίστιν, πράγμα ὅπερ ὄχι μόνον τιμᾷ τὸν συγγραφέα, ἀλλὰ καὶ καθιστᾷ τὸ βιβλίον εὐχάριστον κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν. Τὸ βιβλίον εἶναι ὑπόδειγμα ὅχι μόνον διὰ τὴν συστηματικὴν καὶ λεπτομερῆ ἐκθεσιν τῶν ἀναφερομένων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον γνωρίζει ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐκμεταλλεῖται καὶ ζωντανεύη τὸ ὕλικόν. Ἰδιαιτέραν ἀξίαν ἔχει τὸ βιβλίον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας, οἵτινες ζῶμεν ὑπὸ τὴν παράδοσιν τοῦ Βυζαντίου περισσότερον παντὸς ἄλλου λαοῦ.

Α. ΞΑΝΑΛΑΤΟΣ

Fritz Hörmann, Beiträge zur Syntax des Johannes Kinnamos. Μόναχον 1938.

Ἀπὸ τὸ βυζαντινολογικὸν σεμινάριον τοῦ Μονάχου, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ μελέτη τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ τόσα ὀφείλει, μᾶς ἔρχεται ἡ ἀνωτέρω πρόσφατος ἐργασία περὶ τῆς συντάξεως τοῦ βυζαντινοῦ ἱστοριογράφου Ἰωάννου Κιννάμου, ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκαρίᾳ διατριβὴ τοῦ κ. F. Hörmann, μαθητοῦ τοῦ καθηγητοῦ F. Dölger.

Ὡς γνωστόν, ὁ Κίνναμος κατεῖχε τὴν ὑψηλὴν θέσιν τοῦ «Βασιλικοῦ γραμματικοῦ», εἰς τὴν αὐτὴν τῶν Κομνηνῶν, ὑπὸ τὴν ιδιότητά του δὲ ταύτην συνώδευσε τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ εἰς τὰς ἐκστρατείας του καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶχεν ὅλα τὰ ἐφόδια καὶ τὰ μέσα νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ